

Sayı : 31

Mart 1977

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Tarih Dergisi

Kurucusu

Ord. Prof. M. Cavid Baysun

EDEBİYAT FAKÜLTESİ MATBAASI
İSTANBUL — 1978

MENÂSİK-İ MESÂLİK*

Sevim İlgürel

Sultân Murad Hân-ı sâlis binâ etdüğü üstüvânelerindendir. Bu dahi cânib-i kıbleden cânib-i şâmîsine varınca elli beş hatvedür. Ve cânib-i garbîsinde olan cânib-i şarkîsine varınca yetmiş iki hatvedür. Ve Mescid-i şerîfde hücre-i mutahhara pâyelerinden gayri galiba iki yüz seksen beş üstüvâne vardır. Ve kubbe-i hücre-i mutahhara on dört pâye üzerinedür. Ve hücre-i mutahhara cânib-i kıblesinde vâki' olan üstüvânelerin sakfı altı adet küçücük kubbeler vardır. Ve cânib-i şâmîsindeki merkad-i Fâtimetü'z-Zehrâ radiyallahü anhâdur. Altı pâye üzerine altı adet küçücük kubbeler dahi vardır ki, bir tarafı hücre-i mutahhara pâyelerinin üzerindeyür. Ve hücre-i mutahharanın cânib-i garbîsi ki, mâbeyni kabri ve minberi روضه من رياض الجنة buyurulan ravza-i mukaddesedir. Ve Mescid-i şerîfün (134 a) üç mihrâbı vardır. Biri mihrâb-ı nebevîdür ki, ravzada vâki' olmuştur. Bir mihrâb dahi minber-i şerîfün cânib-i garbîsindedür. Şâfiî imâmı anda namaz kılar. Hücre-i mutahhara köşesinde Bübü's-Selâm'a doğru bir tırabuzan çekilmiştir. Bu iki mihrâb ile minberün cânib-i garbîsindedür. Dıvar dibinde değildir. Bir mihrâb dahi mihrâb-ı nebevî arasında cidâr-ı Mescid-i şerîfde vâki' olmuştur ki, cirimde cümleden büyükdür. Mescid-i şerîfün dört kapısı vardır. Biri Bâbü's-Selâm'dur. Ve biri dahi Bâbü'r-Rahme'dür ki, cidâr-ı garbîyede vâki' olmuştur. Ve biri dahi Bâb-ı Cibril ve biri dahi Bâbü'n-Nisâ'dur ki, cidâr-ı şarkîde vâki' olmuştur. Ve minârelerinün dördü, dört köşede ve biri cidâr-ı garbîde, Bâbü'r-Rahme kurbünde vâki' olmuştur. Ve mescid-i kubâyı ol sa'âdetle hazret kendiler binâ eylediği icmâl olunmuşdu. Ammâ, hâlâ mevcûd olan binâsı Sultân Süleyman Hân'undur. Otuz dokuz adet hurda taşlardan (134 b) yapılma üstüvâne üzerinde kırk dört adet hurda kubbesi vardır.

* İlk kısmı, *Tarih Enstitüsü Dergisi* (1975), sayı : 6, s. 111-128; İkinci kısmı, *Tarih Dergisi* (1976), sayı : 30, s. 55-72'de yayımlanmıştır.

BÂB-I SÂMİN

Alâ tarîkü'l-icmâl, Menâsik-i Hacc-ı şerîf beyânındadır.

قال رسول الله عليه وسلم من حج لله فلم يرفث ولم يفسق رجع كيوم ولدته أمه يعني رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم

buyurdular ki, bir kimesne kemâl-i hulfûs ile li-vechillahi te'âlâ hacc eyleyüp cimâ u cimâ'a müte'allik kelimât eylemese ve dahi rûfekâsile müşâteme ve cidâl eylemese anasından doğduğu gün gibi günahlarından pâk olduğu halde rücû' ider. Ve dahi Resûlullah sallallahu aleyhi vessellem bir hadîs-i şerîfinde buyurur ki, «bir kimesne zâd u râhiliyye kâdir olup bir mâni'i kavî dahi men'itmese, eger hacc itmeden olursa isterse yahudi olsun isterse nasrânî olsun» ve bir hadîs-i şerîfde dahi, «bir kimesne bir kerre umre getirse, bir umre dahi getirince mâbeyninde vâki' olan günâhlarına kefâlet olur ve hacc-ı mebrûrun cennetden gayrı (135 a) cezâsı yokdur» deyü buyurdu. İmdi, ma'lûm olmak gerek ki, haccın farzı üçdür. Biri bulunmaz ise hacc itmiş olmaz. Biri ihtâm, ikinci vakfe-i Arafât, üçüncü tavâf-ı ziyâretdür ki, ey-yâm-ı nahrîde olur. Ve vâcibâtı altıdır. Bunların birin terk iderse haccı câiz olur. Lâkin, kurban lâzım olur. Biri mîkâtda ihrâma girmek, ikinci Beynü's-Safâ ve'l-Merve sa'y etmek, üçüncü Müzdelife vakfesi, dördüncü remy cemâr etmek, beşinci inde'l-ihlâl tıraş olmak, altıncı tavâf-ı vedâ' ve haccun sünnetleri dahi altıdır ki, bunlarsuz hacc tamam olup bir nesne lâzım gelmez ammâ esâ'et etmiş olur. Biri, tavâf-ı kudûm, ikinci, tevâfda reml etmek ya'ni omuzların oynatmakdur. Üçüncü, sa'yde yelmek, dördüncü, Minâ giceleri Minâ'da yatmakdur. Beşinci, Müzdelife'de yatmakdur. Altıncı, Hacerü'l-Esved'i istilâm etmekdür. Hacc dahi dört türlüdür. Biri, yalnız hacca ihrâmdur. İkinci, yalnız (135 b) umreye ihrâmdur. Üçüncü, hacc ile umreye bir yerden ihrâmdur. Dördüncü, hacc içinde umreye ihrâmdur ki, buna temettu' derler. Mîkât dahi beşdür. Biri, zü'l-huleyfedür ki, ehl-i Medine içündür. İkinci, zât-ı Arakdur ki, ehl-i Arak içündür. Üçüncü, (boş)'dür ki, ehl-i Şam içündür. Dördüncü karîndür ki, ehl-i Necîd içündür. Beşinci yelmelemdür ki, ehl-i Yemen içündür. Ammâ, ehl-i Mekke'nin mîkâtı mutlak harâmdur ki, harem içinde ne mekândan isterse ihrâma girer. Tavâf dahi üçdür. Biri tavâf-ı kudûm, ikinci tavâf-ı ziyâret, üçüncü tavâf-ı sadrdur ki, vâcibdür. Pes, Medine-i Münevvere ahâlisinin ve gayri vilâyetlerden varsa Medine-i Münevvere'ye uğrayanun mîkâtı zü'l-huleyfedür ki, Medine-i Münevvere'den iki fersah ba'îd yerde vâki' olmuşdur. Hâlâ, Ali-kuyusu dimekle meşhûrdur. Anda vardıkda, evvelâ başını tıraş idüp, tırnağın kesüp, bıyığın kırkup cümle di-

kilmiş esvâblarını çıkardıktan sonra pâk gusl eyleyüp andan (136 a) eger yalnız hacac niyet iderse *اللهم انى اريد الحج فيسره لى منى اللهم انى اريد* deyüp eğer hacc ile umreye niyyet iderse *الحج و العمرة فيسره لى و تقابها منى* deyüp vakt-i kerâhet değilse iki rek'at kıla. Evvelki rek'atda fâtihatü'l-kitâb ve kul ya eyyuhe'l-kâfirün, ikinci rek'atda ihlâs-ı şerîf okuya. Ba'dehû telbiyeye şürû' idüp *لبيك اللهم لبيك لا شريك لك لبيك ان الحمد والنعمة لك والملك لا شريك لك* diye. Ba'dehû arâzi-yi Hicâz'da nüzûl ve şib-i su'ûd-ı firâzda akîb ü salât-ı hamsede ve telâki-i rûkbânda ve ihtilâf-ı mekânda ve nüzûl-i devâbda ve eshârda ref'-i savt ile telbiye-i iksâr ide ve hacc için ve yâhûd umre için muhrim olan kimseye otuz nesne harâmdur. 1. cimâ, 2. ve kuble, 3. ve melânese, 4. başını, 5. bıyığını, 6. koltuğunu, 7. kasığını, 8. burnunu, 9. mevzi-i mehâcimini kazıtmakdur. 10. sakalını, 11. tırnağını, 12. kırmak ve kesmekdür, 13. kamîs, 14. serâvil, 15. ve kaba, 16. ve imâma, 17. ve kalensive, 18. ve bornos (136 b) ve huffeyn giymek, 20. asfur ve rusule ve yâhûd za'firân ile boyanmış sevb, 21. ve tîb sürünmek, 22. ve sayd katl itmek, 23. yâhûd sayda işâret, 24. yâ delâlet etmekdür, 25. ve kılın yolmakdur, 26. ve başını, 27. ve lihyesini hadmi ile gasldür, 28. rûfekâ ile rûsûs-i cidâldür. Hamama girmek beyt ile ve mahmûl ile gölgelenmek ve miyânına hemyânını bend itmek ve hâtem ve kılıc takınmak ve tîb ile halt olmayan sürmeyi çekinmek ve dışın çıkarmak ve çıbanın sıkmak ve kan aldurmak ve hacâmat ve misvâk tutmak ve cerâhatine bez bağlamak ve kaftan ve yağmurluk örtünmek ve suya dalmak ve başın yastık üzerine komak ve libâsını âdetce giymeyüp bürünmek ve tırnağı kopsa koparmak ve kıl kopmayup kehleyi kaşınmak ve deryâdan sayd etmek ve cime giymek ve üzeri ensiz Acem paşmağı giymek câizdür.

F a s l : Ka'be-i Mükerrreme'ye vardıkda Mescid-i Haram'a Bâbü's-Selâm'dan duhûl idüp besmele ile evvel sağ (137 a) ayağın koyup, *اللهم افتح* diyüp, Beyt-i Şerîf'i gördüğü gibi tekbîr tehlîl iderek Hacerü'l-Esved'e varup salâtda itduğı gibi ref'-i yed eyledükden sonra, *بسم الله الله اكبر* diyüp Hacerü'l-Esved'i istilâm idüp, ba'dehû bir iki kadem sol tarafına yürüyüp, Beyt-i Şerîfe istikbâl idüp tavâf-ı kudûme niyyet idüp, *توبت ان اطوف هذا البيت سبعا كاملا* diyüp, yine gelüp Hacerü'l-Esved'i istilâm itdükden sonra eger bir özü için gitmeyüp ihrâm bezleri arkasında ise, ridâsının bir ucu sağ koltuğu altından alup, iki tarafı sol omuzu üstüne ala ki, buna ıztıbâ' derler. Verâ'-ı hatîmde tavâfa şürû' eyleyüp, üç evvelki-sinde reml idüp ya'ni omuzların oynadup izhâ-yı cilâdet iderek tavâf idüp

sonraki dördü, yine, hey'eti tavâf eyleye. Her tavâfda Hacerü'l-Esved'i istilâm ide. Ve rûkn-i yemânîyi (137 b) dahi istilâm etmek mendûbdur. Ammâ, takbîl lâzım değildir. Ba'dehû mültezeme ki, Bâb-ı Beyt-i mükerremle Hacerü'l-Esved'in vasatındadır. Varup du'â eyleye. Ba'dehû halef-i Makâm-ı İbrahim'e varup iki rek'at namaz kıla ki, her usbû'un ardınca kılmak vâcibdür. Ba'dehû vâfir zemzem içüp ale'l-fevr varup Hacerü'l-Esved'i istilâm itdikden sonra ba'dehû Bâb-ı Safâ'dan çıkup, çıkarken **اللهم افتح أبواب فضلك** diyüp, varup Safâ ile Merve arasında meylin ahdareyn mâbeyninde yedi kerre sa'y eyleye. Eger, umre ile hacca niyyet itdi ise ol umre için zıkr olunan gibi tavâf ve sa'y idüp tavâf-ı kudûmu sonra eyleye. Eger, yalnız hacca niyyet itdiyse tavâf-ı kudûm ile iktifâ ide. Nihâyet sonra umre getürmek istedikde yevm-i Arafeden ve akîbinde olan dört bayram günlerinden gayrı günlerin her kangisinde isterse ten'im'e varup abdest alup iki rek'at namaz kıla. Ve niyyet ile ihrâma girdükden sonra cehrire (138 a) telbiye iderek Mekke-i Mükerreme'ye gelüp Bâb-ı Umre'den Mescid-i Harâm'a girüp zıkr olunan gibi tavâf ide. Ba'dehû Bâb-ı Safâ'dan çıkup, beyne's-Safâ ve'l-Merve sa'y eyledükden sonra tıraş ola. Sa'yı beyân itmek vâcibdür. Meger ki, özrü ola. Özürsüz niyyet iderse yayan i'âde ide. Eger i'âde etmedin giderse akçasın Ka'be'ye irsâl idüp bir kurbân itdürmek gerekdir. Umre için tavâf sa'y eyledükden sonra eger tıraş olmadın libâsın giyüp kâmil bir gün yâhûd kâmil bir gice tamâm olunca tıraş olmaz ise bir kurbân vâcibdür. Eger dahi az durur ise nısf-ı sâ' buğday sadaka itmek lâzım olur. Nâfile tavâf dahi zıkr olunan gibidir. Ammâ, reml ıztıbâ' ve ardınca sa'y yokdur. Zirâ, reml ve ıztıbâ' her tavâfda sünnet değildir. Belki her tavâf ki, ardınca sa'y lâzımdur. Anda sünnetdür. Nihâyet, eger tavâf-ı kudûmda reml ve ıztıbâ' itmedi ise bayrâm gün Minâ'dan gelüp tavâf-ı ziyâret (138 b) eyledükde itmek gerek, müfridün bi'l-hacc olup Mekke-i Mükerreme'ye varan yâhûd Mekke-i Mükerreme'den hacc için ihrâmlanan kimesne sa'y-ı tavâf-ı ziyâret akîbinde itmek gerek efdâl budur. Ammâ kârîne tavâf-ı kudûm akîbinde itmek efdâldür. Zikrehû fî ibnü'l-hümâm ve tavâf-ı vedâ' dahi haccun vâcibâtının biridir. Ka'be-i Mükerreme'den gideceğine yakın tavâf-ı vedâ'a niyyet idüp bir usbû' tavâf-ı vedâ' ide. Bunda dahi reml-i ıztıbâ' ve ardınca sa'y yokdur. Nihâyet tavâf namazını kıldıkdan sonra vâfir zemzem içüp ve koğadan kalan fazlasını başına döküp ba'dehû varup Beyt-i Şerif'ün eşîğini takbîl idüp ve mültezime göğsünü ve yüzünü dayayup ictihâd-ı tâm ile du'â idüp Ka'be-i Mükerreme'nün firâkiyün büka-yı şedîd eyledikden sonra kıcın kıcın yürüyüp vedâ' kapısından çıka, gide. Tavâf-ı vedâ' itdikden sonra yine girüp Ka'be-i tavâf câizdür. Bir kimesne tavâf-ı ziyâretten sonra (139 a) bir nâfile tavâf eylese

ba'dehû tavâf-ı vedâ itmeden gitse tavâf-ı vedâ' yerine durur. Nesne lâzım gelmez. Nisvân tâ'ifesi hâyiz bulunmağla tavâf-ı vedâ' itmeden giderse nesne lâzım gelmez. Fasl-ı tavâf-ı kudûmden sonra, Arafât'a varup salât-ı zuhrü asr ile ma'an imâm ile bir ezân ve iki kâmet ile cem' idüp ba'dehû ri'âyet-i şerâiti'l-vukûf vakt-i gurûbda rücû' idüp Müzdelife'ye gelüp vakt-i ıshâda mağribile ıshâ'ı bir ezân ve bir ikâmetle cem' idüp ol gice anda yatup cemre taşların pâkçe yerden düşürüp yuvmak gerekdir. Zirâ makbûl olan taş göğge gider. Mekân-ı cemrede kalan merdûd olandır. Ertesi karanlukda sabah namazın kıldıkdan sonra Müzdelife vakfesine dahi durup tekbîr tehlîl ve telbiye ve takliye itdükden sonra Minâ'ya gelüp cemre-i akabeyi remy idüp ya'ni parmağıle yeditaş alup her birinde tekbîr eyleyüp, بِسْمِ اللَّهِ الْكَبْرَ رَغْمًا لِلشَّيْطَانِ اَجْمَل حَجِّي مَبْرُورًا وَاسْمِي مَشْكُورًا وَذَنْبِي مَغْفُورًا (139 b) و حربہ اللہم diye. Bundan sonra telbiye-i kat' ide. Kurbânun kesüp başını tıraş eyleye. Bu mahalde nisâdan gayri helâl olur. Ba'dehû Mekke'ye varup tavâf-ı ziyâreti eyledükden sonra nisâ dahi helâl olur. Ve eyyâm-ı nahrin ikinci gününde zevâlden sonra cemârâtun üçüne bile zikr olunan veçh üzere yedişer taş atup Mescid-i Hayfa karîb olandan başlayup cemre-i akabe ile bitirüp en evvelkiyi remy itdikden sonra akablarınca Hakk te'âlâya hamd ü senâ ve tekbîr ve tehlîl ve Hazrete salât ü selâm ve tekbîr itdükden sonra ref'-i yed idüp hâcetleri için du'â ide. Ammâ, cemre-i akabe'de itmeye. İrtesi yine bu tarz üzere remy eyleye. Müfride üç nesnede tertîb lâzımdur. Hattâ, takdîm te'hîrinde dem lâzım olur. Remy-i cemre-i akabe ve tıraş ve tevâf-ı ziyâretdür. Amma, kârîne dört nesne de vâcibdür. Remy-i cemre-i akabe ve kurbân ve tıraş ve tavâf-ı ziyâret (140 a) faslı. Muhrim olan kâmil bir uzvını tiblese, yâhûd başını hınnalasa, yâhûd zeytile iddihân eylese, yâhûd dikilmiş sevb geyse yâhûd başını bir gün setr eylese yâhûd rub'-i re'sini tıraş eylese yâhûd hacâmet yerini ya koltuğunu ya kasığını ya boynunu tıraş eylese yâhûd iki elinün yâhûd iki ayağının tırnağını meclis-i vahidde kesse yâhûd birinün kesse ya tavâf-ı kudûmu ya tavâf-ı vedâ'-ı cunubla itse ya tavâf-ı farzı abdestsiz yâhûd Arafât'dan imamdan evvel dönse ya farz tavâfının ekallini terk eylese ya Safâ ile Merve ortasında sa'yı terk eylese ya Müzdelife vukûfun terk eylese ya cümle remyleri ya bir gününü ya evvelki cemre'nün ekserini terk eylese ya haccun-ya umre'nün tıraşını harâmdan çıkup hilde olsa şehvetle yapışsa ya öpse gerek inzâl olsun gerek olmasun ya tıraşı eyyâm-ı nahrından te'hîr eylese ya biri biri ardınca olacak menâsikin birini âhar (140 b) üzerine takdîm eylese eger müfridîn bi'l-hacc ise bir kurbân kârîn lâzım olur. İllâ mîkâtı ihrâmsız geçerse karîre dahi bir kurbân kifâyet ider. Ammâ

bir uzıvından ekallini tiblese yâhûd başını bir günden az setr eylese yâhûd beş tırnakdan azını kesse yâhûd beş tırnağını müteferrikan kesse yâhûd tavâf-ı kudûmu ya tavâf-ı vedâ'-ı abdestsiz itse ya tavâf-ı vedâ'ın üç şartını terk eylese ya cemerât-ı selâsenün birini terk eylese ya bıyığın kırksa ya bir kimesnenün başını tıraş eylese yâhûd âharun tırnağın kesse nısıf sâ'sadaka itmek lâzım olur. Ve bit ve çekirge katl itmek ile ancak sadaka lâzım olur. Ammâ gurâb ve dülengeç ve akreb ve yılan ve fare ve kelb-i akûr ve sivrisinek ve püre ve kene ve kabluboğa ve yengeç ve cümle eydici hayvan katl itse nesne lâzım gelmez. Ve dahi muhrim olan kimesne koyun ve sığır ve deve ve tavuk ve ev kazı ve ördeği (141 a) boğazlamak ve ihrâma girmek kimesne tuttuğu saydı yemek câ'izdür. Fasl-ı nisvânun dahi ahvâli ricâl gibidir. Ammâ ihrâmı soyunmak lâzım değildir. Başın dahi açmaya hemân yüzün açup mahmûl içinde otura ve boyalı pirahen geymeye. Kezâlik tavâfı dahi ricâl gibi idüp ammâ reml ve ıztîbâ' itmeye. Ve meylin arasında yelmeye ve izdihâmı Hacerü'l-Esved'i takbîl itmeye. Ve telbiyede ref'-i savt itmeye. Ve tıraş olmaya. Hemân saçların bir yere cem' idüp cümlesinin ucundan kırka. Ve avretlere haly ve harîr ile bürünmek câizdür. Ve tavâfı ziyâret-i te'hîr iderse kurbân lâzım gelmez.

BÂB-I TÂSİ

Helâl, ef'âl ve hacda kıra'ât olunacak ed'iyye-i me'sûre beyânındadır.

Bir kimse hacc-ı şerîf seefrine yâhûd bir gayri sefere çıkmak murâd eylese, hâmis günü seher zamanı çıkup kable'l-hurûc, «Âyetü'l-kürsî» ve «Li-îlâf-i Kureysin» sûresin okudukdan sonra bu du'âyı okuya,

اللهم بك انتشرت واليك توجهت وبك اعتصمت انت ثقتي ورجائي اللهم اكفني ما احمى وما لا اهتم به وما انت اعلم به اللهم ردني التقوى واغفر لي ذنبي وجهني الى الخير حيث ما توجهت

Ve her menzile nüzûl itdikde bu du'âyı okuya,

اعوذ بكلمات الله التامات كلها من شر ما خلق و انا اسئلك خير هذا المنزل
خير اهله و اعوذ بك من شره و من شرا هله و من شر ما فيها

Mekke-i Mükerreme'ye duhûl iderken bu du'âyı okuya,

اللهم هذا البلد بلدك والبيت بيتك جئت اطلب رحمتك و الزم طاعتك
متبعاً لامرك راضياً بقدرك مسلماً لامرك اسئلك مسئلة المضطر اليك المشفق من
عذابك ان تستقبلني بعفوك و ان تجاوز عني برحمتك و ان تدخلني

Ma'alûm ola ki, tavâf içinde du'â ve zikr itmek farz-ı vâcib değildir. Belki müstehabdür. Ve her kûşeye ta'yîn olunan du'âları okumak dahi müstehabdür. Her ne du'â iderse ve zikr-i tesbihden her ne iderse câizdür. Me-lâike (142 a) okudukları bu idi.

سبحان الله و احمد لله و لا اله الا الله والله اكبر و لا حول و لا قوة الا بالله
العلي العظيم

Pes, tavâfa şürû' idüp Makâm-ı İbrahim'den geçerken bu du'âyı okuya,

اللهم هذا البيت بيتك والحرم حرمك والامن امتك والعبد عبدك وهذا
مقام العايد بك من النار اللهم بيتك عظيم و وجهك كريم وانت ارحم الراحمين
اعينني من الشيطان الرجيم و حرم الحمى و دحى و عظمى من النار و اكفني
مونة الدنيا والآخرة

Rükn-i irakî mehâdisine vardıkda bunu okuya,

اللهم انى اعوذبك من الشرك و الشك و الشقاق و النفاق و سوء الاخلاق
و سوء المنظر فى المال و الاهل و الولد

Hatim-i şerîf tarafından geçerken bu du'âyı okuya,

اللهم اطلنى تحت ظل عرشك يوم لا ظل الا ظلك و اسقني من كأس نبيك
محمد صلى الله عليه وسلم شربت طيبة لا اظما بعدها

Rükn-i şamî mehâdisinde bu du'âyı okuya,

اللهم اجعلني حجاً مبروراً وسعيّاً مشكوراً و ذنباً مغفوراً و تجارة لن تبور يا عزيز يا غفور رب اغفر وارحم و تجاوزهما تعلم

Rükn-i yemanî mehâdisine vardıkda bunu okuya,

ربنا اتنا في الدنيا حسنة و في الآخرة حسنة و قنا عذاب النار اللهم اني اعوذ بك من الفقر و الفقر

Ba'de't-tavâf Hacerü'l-Esved'e teveccüh idüp bu du'âyı okuya,

اللهم اغفر برحمتك اعوذ بربك الحجد من الفقر و الذين و عذاب القبر و ضيق الصدر

Ve tavâf namazından sonra bu du'âyı okuya ki, Adem Aleyhisselâm du'âsidir.

اللهم انك تعلم سرى و علايتى فاقبل معذرتى و تعلم حاجتى فاعطنى سؤالى و تعلم ما فى نفسى فاغفرلى ذنوبى اللهم انى استلک ايماناً يباسر قلبى و يقيناً صادقاً حتى اعلم انه لا يعينى الا ما كتبت على و ضمنى كنت لى

Ve zezem içdüğü vaktin bunu okuya,

اللهم اجعله فلما نافعا و رزقا واسعا و شفاء من كل داء

Ve Safâ'nun derecelerine çıkdıkda (143 a) Hacerü'l-Esved'e teveccüh idüp bunu okuya,

ان الصفا و المروة من شعائر الله فمن حج البيت او اعتمر فلا جناح عليه ان يطوف بهما فمن تطوع خيراً فان الله شاكر عليم

الله اكبر الله اكبر الله اكبر والله الحمد الله اكبر على ما هدانا الحمد لله على ما اولانا
لا اله الا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد يحيى ويميت وهو حي لا يموت
بيده الخير وهو على كل شيء قدير لا اله الا الله وحده وصدق وعده ونصر
عبده وغفر جده وهزم الاحزاب وحده ولا اله غيره لا اله الا الله مخلصين له
الذين ولو كره الكافرون

Sa'y iderken bu du'âyı dahi okuya,

اللهم اغفر وارحم واعف عما تعلم وانت الاكرم ربنا اتنا في الدنيا
حسنه وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار .
اللهم اياك ادعو و اياك ارجو و اليك ارفع اللهم بلغني صالح (b) (143) عملي
و اصلح لي في ذريتي

Minâ'ya vardıkda bu du'âyı okuya,

فهذا مني و امين على بما امنت على جميع اوليائك و اهل طاعتك اجعين

Minâ'dan Arâfât'a teveccüh itdükde bu du'âyı okuya,

اللهم اليك توجهت و عليك توكلت و وجهك اردت اسئلك ان تبارك لي
سفري و تقضى بعرفات حاجاتي و تجعلني ممن تباهي بك ملائكتك

Cebel-i Arâfât'i gördükde bu du'âyı okuya,

اللهم اجعلها خير عدوه عدوتها و اقرمها الى رضوانك و ابعدها من سخطك
اللهم اليك توجهت و لوجهك الكريم اردت فاجعل حجي مبروراً و سعي مشكوراً
و ذبي مغفوراً يا ارحم الراحمين

Cebel-i Arafât üzere çıkdıkda bu du'â okunmak gerek.

الله اكبر الله اكبر الله اكبر اكبر اكبراً والحمد لله حمداً كثيراً و سبحان الله بكرة
واصيلاً فتعالى الله ملكاً جباراً قهاراً قديراً

Hîn-i vukûfda bu du'âyı okumak gerek.

لا اله الا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شيء
قدير . اللهم اجعل قلبي نوراً وفي سمعي نوراً وفي بصري نوراً. اللهم اشرح لي
صدرى ويسر لي امرى واعوذ بك من وسواس الصدرى وشتات الامر وفتنة
القبر. اللهم انى اعوذ بك من شر ما يلج في الليل و شر ما يلج في النهار و شر ما
تهب به الرياح و من شر بوابق الدهر

Arafât'dan Müzdelife'ye geldükde bunu okuya,

اللهم كما وقفنآ فيه و ارنينا اياه فوقنآ لذكرك كما هديتنا و اغفرنا و ارحمنا كما
وعدتنا بقولك و قولك الحق فاذا افضتم من غرفات فاذكروا الله عند المشعر الحرام
واذكروه كما هديكم و ان كنتم من قبله لمن الضالين ثم افوضوا من حيث افاض
الناس واستغفروا الله ان الله غفور رحيم

Minâ'da tıraş olurken bu du'âyı okuya,

اللهم هذا ناصيتى بيدك فاجعل لى بكل شعرى نوراً يوم القيمة اللهم بارك لى
فى نفسى و اغفر لى ذنبى و تقبل منى عملى يا ارحم الراحمين

Tıraş oldukdan sonra bu du'âyı okuya,

الحمد لله الذى اعاننا (144-b) على نسكنا اللهم زدنا ايماناً و يقيناً و توفيقاً
و عوناً فاغفر لنا ولا باتنا ولا مهاتنا و للمسلمين اجمعين

Kurbanın kesdikde bu du'âyı okuya,

بسم الله والله اكبر اللهم هذا منك و بك و لك و تقبل منى كما تقبلت من
ابراهيم خليلك صلوات الله عليه و سلامه

Mescid-i Hayfa karib olan meyle ve onun ardınca olan meyle remy ce-
mâr itdükden sonra bunu okuya,

بسم الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اكبر ولا حول ولا قوة الا بالله العلي
العظيم . اللهم اغفر لنا والوالدينا وجميع امة محمد صلى الله تعالى عليه و سلم وقنا
ربنا شر ما قضيت اللهم احفظنا يا فياض من جميع البلايا و الامراض اللهم انك
عفو تحب العفو فاعف عنا

Tavâf-ı vedâ'dan sonra mültezime geldükde bu du'âyı okuya,

الحمد لله الذى هدانا لهذا و ما كنا ليهدى لولا ان هدانا الله اللهم فكما هديتنا
لذلك فتقبله منى ولا تجعل هذا اخى العقد من بيتك الحرام ام و ارزقنى العود
اليه حتى ترضى عنى برحمتك يا ارحم الراحمين . اللهم انى اعوذبك بنور
وجهك وسعة رحمتك ان اصيب بعد هذا المقام خطيئته او ذنباً لا يغفر فهذا المقام
العابد المستجير من عذابك اللهم انى عبدك حملتنى كما شئت و سرتنى فى بلادك
حتى اخللتنى حرمك و امتك فقد رجوت و يحسن ظنى بك ان تكون فتعقر لى
ذنبى و اسئلك ان تراود عنى راضياً و تقربنى اليك زلقى اللهم احفظنى عن شمالى
و عن يمينى و عن قدامى و من خلفى و من فوقى و من تحتى الى اهلى فاذا اوصلتنى
الى اهلى فلا تحلنى من رحمتك طرفه عين و نفسى و اكفى امورى من كل هم
و غم و استعملنى بطاعتك ما ابقيتنى برحمتك يا ارحم الراحمين .

لا اله الا الله وحده لا شريك له له الملك و له الحمد و هو على كل شىء قدير
ابئون تائبون عابدون الساجدون لرَبنا حامدون صدق الله وعده و نصر عنده وهزم
الاحزاب وحده

(145 b) Vatanını ırakdan gördükde tekrâr bunu okuya,

ابن تَابُون عابدون لربنا جامدون

BÂB-I ÂŞİR

Âdâb-ı ziyâret-i kabr-i Resulûllah beyânındadır.

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من صلى على صلاة واحدة صلى الله عليه عشر صلاة وخطت له عشر خطبات ورفعت له عشر درجات رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم

buyurdu ki, bir kimesne bir kere bana salavât getürse Hakk subhânehu ve te'âlâ ol kişiye ol salavât mukâbelesinde on rahmet ider. Ve on günahını afv ider. Ve on mertebe dercâtını ref' ider. Ve dahi Resûllah sallallahü te'âlâ aleyhi vessellem buyururlar ki, bir kimse benim kabrim katında bana bir salavât getürse veyahud emkine-i ba'idede salavât getürse melâ'ike bana iblâğ iderler. Ve dahi Resûlullah sallallahü aleyhi vessellem buyurur ki, bir kimse benim mescidimde bir vakit namaz kılma mescidü'l-harâmdan gayri-sâir mescâidde (146 a) bin vakit namaz kılmadan hayırludur. Pes, Medine-i Münevvere'ye vardıkda ırakdan kubbe-i hücre-i mutahhara görüncek bu du'âyı okuya,

اللهم هذا خرم رسولك فاجعله وقاه من النار واماناً من العذاب وسوء الحساب اللهم افتح لي ابواب رحمتك وارزقني في زيارت رسولك صلى الله تعالى عليه وسلم ما رزقته اوليائك واهل طاعتك فاغفر لي و ارحمني يا خير مسئول

Müstehabdır ki, Medine-i Münevvere'ye varan kimesne-duhûldan evvel gusl eyleye. Ve libâslarının pakçasın giye. Tamâm sekîne ve vekâr ile dâhil olup hîn-i duhûlde,

بسم الله و بالله وعلى جملة رسول الله رب ادخلني مدخل صدق و اخرجني مخرج صدق و اجعل لي من لدنك سلطاناً نصيراً

diye, ve Medine-i Münevvere sokaklarında dönüp rükûb mekrûhdur. Meger ki, mâ'zûr ola. Ba'dehû Mescid-i şerîf kapusına اللهم افتح لي ابواب رحمتك vardıkda, deyüp, mukaddem besmele ile sağ ayağın koyup zikr olunan du'âyı okuya. Ba'dehû salavât (146 b) getirerek minber-i şerîf kapusındaki tirabuzan kapusından ravzaya girüp mihrâb-ı nebevîde iki rek'at namaz kılup bu du'âyı okuya,

لحمده الله الذي بلغني هذا المكان ورفعتني لاتبانه و او صليته في سيرة و عافية اللهم
انت السلام و منك السلام تباركت يا ذا الجلال و الاكرام و الطول و الانعام فلك
الحمد ملاء السموات و الارض و ملاء ما شئت من شيء

Ba'dehû kalkup mihrâb-ı nebevî ile hücre-i mutahhara beyninde olan tirabuzan kapusundan çıkup hazretün mukâbelesine varup hücre-i mutahharayı istikbâl kendinün ol mahalde durduğı hazretün ma'lûmları olup salât-ı selâmın istimâ' itdikleri hâtırına getirüp dıvara ve bedenine yapışmayup kemâl-i ihzânla buna salâvât-ı şerîfle meşgûl ola.

السلام عليك يا رسول الله السلام عليك يا نبي الله السلام عليك يا سيد المرسلين
السلام عليك وعلى اهل بيتك و اصحابك و ازواجك (a-147) اجمعين السلام عليك
وعلى سائر النبيين و المرسلين و جميع عباد الله الصالحين السلام عليك ايها النبي
و رحمة الله و بركاته اشهد ان لا اله الا الله و اشهد انك عبده و رسوله و امينه
و خيرته من خلقه و اشهد انك قد بلغنا الرسالة و اريت له الامانة و نصحت الامة
و جاهدن في الله حق جهاده و عبدت ربك الله حتى اتاك اليقين فجزاك الله عنا يا
رسول الله افضل ما جزا انبياء عن قومه و رسولاً عن امته اللهم صل على سيدنا
محمد و على آل سيدنا محمد كما صليت على ابراهيم و على آل ابراهيم في العالمين انك
حميد مجيد اللهم اية الوسيلة و الفضيلة و الدرجة العالية و البعث مقلعاً محموداً الذي
وعدت يا ارحم الراحمين اللهم انك قلت و قولك الحق ولو انهم اذ ظلموا انفسهم
جاؤك فاستغفروا الله و استغفر لهم الرسول لوحدو الله تواباً رحيماً اللهم انا قد سمعنا
قولك و اطعنا امرك و قصدنا نبيك محمداً هذا مستشفعين (b-147) اليك من
ذنوبنا اللهم فتب علينا و اسعدنا بزيارته و ادخلنا في شفاعته

Eger, bunu okuyamaz ise ihtisâr üzere salâvât-ı şerîfe getürmek câizdür. Ba'dehû iki kadem sağ cânibisine yürüyüp Ebi Bekre selâm vire. diye. Ba'dehû iki kadem dahi yürüyüp hazret-i Ömer'e selâm virüp,

السلام عليك يا خليفة رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم يا ابا بكر الصديق
جزاك الله خيراً عن امة محمد صلى الله عليه وسلم

diye. Ba'dehû yine hazretün mukābelesine gelüp salavât ü selâmdan sonra

السلام عليك يا امير المؤمنين عمر الفاروق الذي اعن الله بك الاسلام جزاك
الله عن الاسلام والمسلمين خير الجزاء

kabr-i şerîf ile ravza arasında durup tevbe ve istiğfâr ve murâdât-ı dünyevîye ve uhrevîye husûlu için du'â-yı bî-şümâr ide. Ba'dehû yine ravzaya gelüp istediği kadar nâfile kılup du'â vü senâ ve salavât (ü) selâm ide. Ba'dehû Fatimetü'z-Zehra hazretlerini dahi (148 a) ziyâret idüp mescid-i şerîfden çıkarak oldukda bu du'âyı dahi okuya,

اللهم انى اتيت قبر نبيك صلى الله عليه وسلم متقرباً اليك بزيارته متوسلاً
لربك به وانت قلت وقولك الحق ولا تخلف الميعاد ولو انهم اذ ظلموا انفسهم
جاؤك فاستغفروا الله واستغفرلهم الرسول لو يجدوا الله تواباً رحيماً اللهم اجعلها زيارة
مقبولة وسعيّاً مشكوراً وعملاً مستقبلاً مبروراً ودعاءً تدخلنا به جنتك وتوسع به
عائنا رحمتك اللهم اجعل سيدنا محمداً الحجج السائلين واكرم الاولين والآخرين
اللهم كما امانا به ولم تره وصدقناه ولم تلقه فادخلنا مدخله واخشرنا محشره واوردنا
حوضه واسقنا بك با رويّاً سائغاً لا اظماً بعده ابداً

Ba'dehû baki'ye varup hazret-i İbrahim ibni resûlullah aleyhi vessellemi ve hazret-i Abbas ile hazret-i Hasanı ve hazret-i Osmanı ve benât-ı mükerrer-mâtı ve ezvâc-i tâhirâtı ve sâir sahâbe-i güzîni Rıdvanullahi te'âlâ (148 b) aleyhim ecma'îni ziyâret eyleye. Ve baki'ye gördüğü gibi bu du'âyı okuya,

و عليكم السلام يا اهل الديار من المسلمين والمسلمات والمؤمنين والمؤمنات رحم
الله المستقدمين منكم والمستأخرين منا اتم لنا سلفه ونحن لكم تبع وانا ان شاء
الله بكم لاحقون وشهداء اخدى

Ve sâir emâkin-i müteberrikeyi ziyâret eyleye. Ve mescid-i kubbayı dahi va-
rup ziyâret eyleye. Ve anda iki rek'at namaz kılmakda bir ömre sevâbdır. Ve
mescid-i şerîf içinde hücre-i mutahhara ile minber-i şerîf mâbeynindeki rav-
za min riyâzî'l-cennetdür. Üstüvâneler vardır ki, esâmileri üzerlerinde celî
hat ile yazılmışdır. Her birinün dibinde ikişer rek'at namaz kılmak gerek.
Vatanına gider oldukdan yine pâk gusl idüp ve ahsen-i siyâbını giyüp Mes-
cid-i şerîfe girüp salât ü selâm iderek kabr-i şerîfe gelüp hazrete ve şeyhine
kemâl-i edeble salavât ü selâm itdükden sonra Hakk subhânehu ve te'âlâ
hazretlerinden dünya ve âhiret murâd-ı esin isteyüp kabr-i (149 a) şerîfe ar-
dın dönmeden mescid-i şerîfden hîn-i hurûcda sol ayağın takdîm idüp bu
du'âyı okuya,

اللهم صل على محمد وافتح لى فصلك وخط عن اورادى زيارت نبىك واحسن
متقلبى الى الاعلى وطنه برحمتك يا ارحم الراحمين

Temmetü'l-kitâb bi-'avni'llahi'l-meliki'l-vehhâb harrerehu el-fakîrû'l-'ab-
dü'z-za'îf Ahmed bi-şehîr, Kâtib Ahmed Çelebî, sâkin-i Kasımpaşa, li-sene
semân ve semânîn ve elf min şehr-i Zilka'deti's-şerîfe. Temme.

Netice :

İslâm dininde haccın çok büyük önemi ve anlamı vardır. Ka'be-i mu-
azzama ise müslümanların en mukaddes yeridir. İslâmın beş şartından biri
olan hacda, binlerce müslüman, her yılın Zilhicce ayında Mekke, Arafât,
Minâ ve Ka'be-i şerîf gibi kutsal makamları ziyâret ederler. Haccın, ihrâm,
vakfe, tavâf-ı ziyâret gibi üç farzı ile çeşitli yerlerde tatbi kedilmek üzere
yirmiye yakın vâcibi vardır.

Hac farzasını anlatan hac menâsikleri, nesir ve nazım şeklinde olmak
üzere iki kısma ayrılırlar. Fakat, halkın rahatlıkla anlayabileceği üslûp olan

nesir alanında daha ileri gidilmiştir. İstanbul kütüphanelerinde mesnevî tarzında yazılmış manzûm ve mensûr şeklinde bir çok menâsik dahi mevcuttur. İşte, bunlardan biri de, üzerinde çalıştığımız ve diğerlerinden gerek tertip ve gerekse tasnif mükemmelliği bakımından farklılık gösteren Abdurrahman Hibri'nin mensûr «*Menâsik-i mesâlik*»idir.

Bir hac yolculuğu sırasında, uğranılan yerler ve hac farızası hakkında ki bilgileri ihtivâ eden eser, aslında tetkik edilirse, bir seyâhatnâme niteliği de taşımaktadır. Bu cümleden olarak yayınlanan eser, yol boyunca vukubulan olayları, varılan konak ve menzilleri ve ayrıca bunların tarihî, coğrafi ve mimarî husûsiyetleri hakkında bilgi vermesi bakımından ilgi çekicidir. Bundan başka, iki menzil arasındaki mesâfenin saat tutarı gösterilmiş olup, yolculuk sırasında uyulması gerekli dinî kaideler ve yeri geldikçe okunacak duâlarla alâkalı bölümler de, mezkûr eserde yer almıştır. Dolayısıyla de eserin bu yönü, devrin içtimâî ve dinî telâkkileri hakkında bizi gereği gibi aydınlatması bakımından önemlidir.

Edirne'den Mekke'ye kadar gösterilen menziller arasında türlü haritalardan tesbit edebildiklerim, metnin sonunda verilen haritada işaret edilmiştir. Ancak pek azını tespit etmek mümkün olamadı.

Faik Reşit Unat'ın, «*III. Ahmed devrinde yapılmış bir Önasya haritası*» (*Tarih Vesikaları*, 1941, c. I, sayı : 2, s. 160) adlı neşrinin, yollar ve konak mahallerinin bulunmasında bana büyük yardımı olmuştur.

Diyebiliriz ki, günümüzde bile değerini pek kaybetmemiş olan Hibri'nin bu «*Menâsik-i mesâlik*»i, hac görevini ifâ edeceklerin her zaman baş vura-cakları güvenilir bir rehberi olarak ilelebet kalacaktır.

Bu eser üzerindeki çalışmamızda, büyük yardımları olan Hocam, Sayın Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu ile eserin mevcûdiyetinden vaktiyle bizi haberdar eden kıymetli araştırmacı, Dr. Von Klaus Kreiser'e teşekkür ederim.